

ANNA MARIA GRUENFELDER

MARKO ANTUN DE DOMINIS - DIPLOMATSKI POSREDNIK (1599.-1602.)

Anna Maria Gruenfelder
Veleposlanstvo Republike Austrije
HR 10000 Zagreb

UDK:949.75"15":929 De Dominis, M.A.
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1995-02-23

Kao biskupijski administrator biskupije senjsko-modruške Markantun de Dominis dobio je od pape Klementa VIII. nalog da posreduje između Venecije i Austrije u vezi s uskočkim pitanjem. Zbog te je misije u prosincu i studenom 1559. pregovarao u Pragu, Grazu i Mlecima. Dominisova shvaćanja (koja je izložio u jednom podnesku) pokazuju Dominisa kao vještog diplomata koji je svojom argumentacijom nastojao pomiriti suprotna i naizgled nepomirljiva stajališta. Dominisovo vođenje postupka pokazuje da je polazio od legitimnosti političkih interesa, ne apelirajući na moralna načela, uvjeren da se bolji uspjeh postiže ako se u političke pregovore unese element racionalnosti kao najprihvatljivije vrijednosti.

On je bio uvjeren da treba imati osjećaja za pravdu, ali uzeti u obzir i ovisnost o interesima. U članku se na neki način osuvremenjuje problematika prošlosti, pogotovo pitanje ljudskih prava i pristup pitanjima morala u političkom angažmanu. Ističe se misao da na politiku trebamo gledati kao na jedan od mogućih elemenata ljudske sigurnosti, a politika se treba voditi tako da se trezveno procijeni moguće i nemoguće, da se poštuju jednako vlastiti interesi kao i tuđi i da se interesi utemeljuju na zakonu.

Iako Dominis u svojoj posredničkoj misiji nije uspio, autorica ističe da od njega ipak možemo naučiti kako se formuliraju vlastiti interesi, a da se pritom ne dođe u sukob s tuđima.

U pripremi za Međunarodnu godinu tolerancije 1995. (koju je proglasio UNESCO), Hrvatska je akademija znanosti i umjetnosti 1994. znanstvenim skupom oživila uspomenu na Markantuna de Dominisa, ujedno obilježavajući 370. obljetnicu njegove smrti. Sadašnji predsjednik Hrvatske

akademije znanosti i umjetnosti Ivan Supek, nadahnut Dominisovim filozofsko-prirodnoznanstvenim i teološkim mislima, istaknuo je u drami i romanu *Heretik* Dominisov primjer nacionalne, političke i vjerske snošljivosti.¹ Zbog toga ga Supek drži jednim od značajnih nositelja višestoljetne humanističke tradicije u Hrvata. Odbijanje dogmatizma i poštivanje povijesnog razvitka prkršćanstva kao i pluralizma kršćanskih Crkvi, ističe Supek, osiguravaju tom hrvatskom humanistu mjesto uz bok velikih Europljana.

Supekov pristup Dominisovoj misli otkriva intelektualni profil koji je, zahvaljujući naobrazbi stečenoj na jednom od najstarijih europskih sveučilišta, Dominisa osposobio za promišljanje teološke moralistike. Dominisovo zanimanje za kanonskoppravna pitanja dovelo ga je do strukturalne kritike povijesnog sustava Katoličke crkve. Baveći se istodobno fizikalnim istraživanjima, Dominis je svojom osobito istančanom analitičkom sposobnošću otkrivao spoznajnoteorijske probleme kojih će se dotaknuti novovjekovna spoznajna teorija. Sažimajući Supekovo viđenje Dominisove misli, možemo ustanoviti da je Dominis jedan od preteča "filozofske moderne", jer je upozorio na perspektivnost spoznaje, a time konačno i na relativnost "istine". Odricanje od "vječnih istina", koje je stubokom uzdrimalo intelektualni svijet i položaj čovjeka u kozmosu, jest srž Dominisove misli, čije su zametke možda usadila iskustva stečena u političkoj djelatnosti, ali i njegov teološki sukob sa svojom Crkvom.

Dominisovo djelo *De Republica Ecclesiastica* bio je očiti dokaz i potvrda sve kritičnijeg odnosa napose prema ulozi i značenju papinstva u Rimskoj crkvi. Unatoč Dominisovoj kritici Katoličke Crkve njegova doba, i njegovim prijedlozima strukturalnih reformi, ili zbog jednoga i drugoga, Mark Antun de Dominis doživio je u pokoncilskoj Crkvi u Hrvata svojevrstnu rehabilitaciju (mada ne opoziv osude, kao u slučaju Galileja Galilei ili Giordana Bruna).

Hrvatski teolozi² prepoznali su u De Dominisu "...teolog(a) pomirenja između anglikanske, protestantske i katoličke Crkve...":³ tu ocjenu Ivan

¹ Ivan SUPEK, *Krivovjernik na ljevici*. Zagreb, reprint 1992. 12 i d. Godine 1968. Ivan Supek objavio je dramu *Heretik* i istoimenu roman o Marku Antunu de Dominisu. Ivan SUPEK, *Marko Antonije de Dominis - poruka mira*, Encyclopaedia moderna, 111.

² Ivan GOLUB, *Marko Antun de Dominis i Juraj Križanić: teolozi pomirenja i preteče Koncila*, u Bogoslovska smotra. Ephemerides theologicae Zagrabienses., 65, Nr. 2, Zagreb, 1995, 189 f. Josip TURČINOVIĆ, *Markantun de Dominis iz teoloske perspektive*, Encyclopaedia moderna, 2 (1967), 119 i d.

³ I. GOLUB, nav. dj., 190.

Golub zasniva na Dominisovim razmišljanjima o papinskoj vrhovnoj vlasti i zamisli o oživljavanju pracrkvenoga biskupskog kolegijaliteta. (Taj će model Crkve i elemente "communio"-teologije Katolička crkva prihvatiti kao element ponovnog ujedinjavanja svih kršćanskih crkava tek 300 godina kasnije, na II. vatikanskom saboru. Zbog te je ideje Ivan Golub Dominisa nazvao pretečom II. vatikanskog sabora i pravim prorokom.⁴

I ekumenski teolog Josip Turčinović, suzdržaniji u svojoj ocjeni Dominisova reformacijskog utjecaja, priznaje Dominisovoj teološkoj misli i kritici tadašnje Crkve "suvremenost i plodnost" - unatoč teološki neprihvatljivim iskoracima.⁵

Napose to vrijedi za Dominisov teološki pristup, novost kojeg zna cijeniti suvremena (pokoncilaska) teologija, koja se izlaže izazovima konkretna života u krizi modernizma da bih ih teološki promišljala. Dominisa na teološko razmišljanje navode stvarnost njegova vremena i vremenite slabosti tadašnje Crkve, njegovo bavljenje znanošću, njegova politička djelatnost. Iako Dominisove reformske ideje o strukturi Crkve potječu djelomice i iz njegovih stvarnih sukoba s tim strukturama, rasplamsavanju kojih je i on sam pridonosio, egzistencijsko doživljavanje stvarnosti, bez "strategije imuniziranja" i racionaliziranja, - kako je uočio Turčinović - Dominisovo je razmišljanje navelo na put novih teoloških rješenja: usuđujem se tvrditi da je taj pristup vodio i njegovu diplomatsku, posredničku misiju. Turčinović i Supek drže Dominisovu političku djelatnost toliko značajnom da je ističu kao odraz živog suosjećanja s društveno-političkim gibanjima njegova vremena.⁶

Ta politička djelatnost trajala je tek nekoliko godina: radilo se o osjetljivoj, mada ne i uspješnoj misiji što ju je Dominis obavljao kao

⁴ Ibid. 192. Na ovom mjestu treba postaviti pitanje je li pojam "tolerancije", kako ga shvaća Supek, zaista primjeren Dominisovu pristupu pluralizmu kršćanskih Crkava. "Pomirenje", Dominisova temeljna briga, ne isključuje snošljiv odnos prema pripadnicima svih kršćanskih Crkava, ali cilj pomirenja ipak je jedinstvo Crkve, a ne podjednako važenje svih kršćanskih vjeroispovijesti u kontekstu čovjekova opredjeljenja. Supekovo poimanje "snošljivosti" jest prosvjetiteljsko-modernistički, neutralan stav prema konfesionalnim razlikama, odricanje od dogmatski utemeljenog opredjeljenja za jednu i time protiv svih drugih kršćanskih Crkava. Dominis se sam nije odrekao zajedništva s Crkvom, samo ga je njegov kritički duh naveo na intelektualistički odnos prema vjeri, a time protiv dogme. Zacijelo je taj odnos prema vjeri suvremenike naveo na sumnju nije li Dominis i sam prešao u herezu. Vidi Šime LJUBIĆ, *Prilozi za životopis Markantuna Dominisa*, Starine, 2, Zagreb, 1870, 232.

⁵ J. TURČINOVIĆ, nav. dj., 122.

⁶ Ibid., 122.

biskupski administrator biskupije senjsko-modruške.⁷ Na poziv samoga pape Klementa VIII. on je tijekom studenog i prosinca 1599. o "uskočkom pitanju" pregovarao u Pragu, Grazu i u Mlecima.

Papinskoj želji da se uključi u posredničke pokušaje između cara i Mlečana prethodila je odluka Venecije da za uskočka zlodjela sustavno vrši odmazdu po primorskim gradovima. Papa je povjerio posredovanje između cara i Venecije De Dominisu na preporuku zadarskog biskupa Minuccija Minuccija; uključio se i papinski nuncij Filippo Spinelli; uz to je Papa poslao još jednoga posebnog posrednika, Flaminija Delfina.⁸

Dominis je o svojim razgovorima u Dvorskom vijeću u Pragu sastavio *Memoriale*⁹ sa svojim prijedlozima glede glavnog kamena spoticanja između cara i Venecije. Zbog opasnosti da bi uskoci svojim napadajima na turski teritorij mogli izazvati osvetnički pohod Turaka ne samo kopnom nego i morem - Venecija je zahtijevala potpuno iseljavanje "venturinja" iz Senja i drugih primorskih gradova, dakle svih onih koji su došljaci, a ne "cives" ili "stipendiati". Carsko dvorsko vijeće, koje je u toj argumentaciji prepoznalo mletačku prvobitnu brigu, mletačku prevlast na Jadranskom moru, usprotivilo se potpunom iseljavanju zbog značenja uskočke obrambene moći.

Dominis je stoga predložio:

Raseljavanje uskoka, ali samo onih za koje se znalo da su se bavili gusarstvom i pljačkom.

Pragmatizam i stanovita lojalnost prema gradu u kojem je Dominis vršio biskupsko-pastirsku dužnost, nalažu mu da i preseljene uskoke korisno rasporedi i zbrinjava: valja ih preseliti na kopno i povjeriti im obranu zaleđa Primorja i samog Primorja od Turaka, umjesto da se oni moralistički odbace i prepuste nuždi, koja zakon mijenja: njihove napadaje na turske brodove ili sela Dominis drži dokazima njihove iznimne sposobnosti za borbu protiv Turaka. Senjanima stoga treba jasno dati do znanja da više neće primati plaće ukoliko ne bi bili spremni služiti u graničnim utverdama u zaleđu.

Oni pak koji žele ostati u gradu, trebaju sebi osiguravati sredstva za život iz poljoprivrede, stočarstva, šumarstva, obrta ili trgovine.

Venecija neka podanicima nadvojvode, odnosno cara, dopusti slobodnu plovidbu u točno utvrđenim granicama: između Lovrana i Ljubača.

⁷ O njegovoj djelatnosti kao biskupskog administratora u Senju (1596.-1601.) ne postoji arhivska građa, kako mi je potvrdio dr. Mile Bogović.

⁸ Š. LJUBIĆ, *Prilozi...*, 49.

⁹ *Ibid.*

Car se ne bi mogao odreći jurisdikcije i nad morem, ni zbog trgovine, ni zbog ratovanja. Stoga bi on trebao odrediti broj brodova kojima bi Venecija mogla odobriti slobodnu plovidbu Jadranom, i opremiti ih patentima. Potaknut takvom susretljivošću Mlečana, car će još spremnije priznavati i poštovati mletačku prevlast nad moru.

Za rat protiv Turaka u južnijim predjelima, koji su habsburškim podanicima dostupni samo s mora, ti bi podanici trebali imati i slobodan prolaz kroz mletački i dubrovački teritorij. *Memorijal* upozorava da treba osuđivati napadanje na nevino stanovništvo tih krajeva, ali im prolaz sam po sebi ne treba uskratiti.

Caru neće biti teško odvratiti svoje krajišnike od pljački i drugih zločina ako turska sela i turske podanike potakne da primjerenim svotama novca osiguravaju svoju zaštitu. Tim приходима treba uredno plaćati vojnike i opremiti granične utvrde Otočac, Brinje i Prozor.

U *Memorijalu* je također riječ o sjeći šuma i prodaji drva iz okolice Senja: o toj se mogućnosti raspravljalo već u Veneciji, ali i u Dvorskom vijeću u Grazu, na prijedlog generalnog zapovjednika Karlovačke vojne krajine.¹⁰

U Veneciji se također raspravljalo o zakupu Senja s okolicom, uključivši šume, i druge primorske krajeve, iz čega bi nadvojvoda namirio troškove opremanja pograničnih utvrda na kopnu i preseljavanja stanovništva zakupljenih gradova u te utvrde. *Memorijal* spominje zajam za šume i lučke prihode, koje bi mletački trgovci uzeli kao zalog za 5 godina, s time da bi imali pravo na slobodnu sječu i izvoz drveta. Za svaku godinu oni bi nadvojvodi plaćali svotu od 10.000 mletačkih forinti. Prednost bi bila i u tome što bi se Senjanima pružala mogućnost rada na sjeći i odvoza drveta iz šuma do luke Bakar.

U ovom je *Memorijalu* Dominis dokazao već temeljito poznavanje biti "uskočkog pitanja" i pogled na nj "iznutra". On procjenjuje rješenja sa stajališta onoga koji živi s tim ljudima, potencijalnim žrtvama odluka koje će se donijeti bez njih: iako učen u kanonskom pravu, Dominis tom pitanju pristupa nedogmatski, realpolitički. To, međutim, nije oportunitizam, kakav je bio poslovični mletački "raison d'etat". U rascjepu između dvije sukobljene vladavine s opasno oprečnim interesima Dominis ne može a da ne vidi koja

¹⁰ Prema izvorima IOeHKR/Croatica 1599, travanj 30., zapisnik i asservat, na dalje travanj 45, zapisn. 90 v i 27. 4. 1599, kolovoz 54, ass. - mišljenja kranjskih staleža / 7. 11. 1597. i Koruške 14. 11. 1597. u IOeHKR/Cr.Okt. 47, ass. na prijedlog generalnog zapovjednika Karlovačke vojne krajine.

je strana susretljivija i spremnija na ustupke: Car i njegove zemlje, pritisnute turskom opasnošću ili mletačka politika "dominio maris". Iako Dominis kao mletački podanik i - što nije nevažno - pripadnik patricijske obitelji grada Raba, ni jednom prilikom nije dovodio u pitanje mletačku prerogativu, prevlast Venecije nad Jadranom,¹¹ priznao je pravo na plovidbu i caru, odnosno stanovnicima primorskih gradova. Dominis jasno ističe da se radi o mudrom ustupku Venecije, na koji bi car trebao uzvratiti razumnim korištenjem tog prava, ograničenim na prijeko potrebni broj brodova i izlaza.

Dominis je u *Memorijalu* jasno istaknuo potrebu obrane od Turaka, koju su obje strane isticale kao ishodište svojih rješenja.

On polazi od opasnosti obrambenog vakuuma između tursko-habsburškog pograničnog pojasa i Primorja, koji ne može biti ništa drugo nego poziv Turcima da pokušaju prodrijeti do samoga Primorja. Dominis je i svoje mletačke sugovornike upozorio na gotovo neminovne daljnje posljedice, koje su očito kao kolektivna trauma obuzimale susjede Osmanlijskog Carstva: Turci bi, poput "novih Huna i Avara" mogli preplaviti taj opustošeni i izloženi pogranični pojas, doprijeti do granica Mletačke Republike i na teritorij Crkvene Države.¹² Stoga je on zagovornik učinkovite, dobro opremljene i nadasve sposobne posade u svim primorskim gradovima, jamac koje su po njegovu uvjerenju uskoci. Dominisov smisao za realpolitiku dalek je politici nasilja isto toliko koliko je dalek i "appeasementu". Neobično za biskupskog kandidata? - Ali Dominis, koji se u doba svojih padovanskih studija bavio teološkim pitanjima koja bi u suvremenoj teologiji spadala u kanonsko pravo,¹³ bio je očito svjestan da miroljubivost iz nehata ili nepoznavanja prilika, na toliko izloženom položaju granice prema ratobornom susjedu, neće ukloniti tu opasnost, nego je upravo izazivati i konačno dovesti do nerješiva sukoba. U svijetu nesigurnosti i pomanjkanja sveopće važećeg utvrđenog prava svakako će zajednice kao gradovi i utvrde, odgovorno štititi sebe i biti jamci sigurnosti većeg prostora.

¹¹ To drevno načelo mletačke politike potvrdilo se u sukobima s habsburškim vladarima posljednji put u susretu carskih i mletačkih odvjetnika u Udinama i Cormonsu 1563. Paolo SARPI, *La Repubblica di Venezia, la Casa d'Austria e gli Uscocchi. Aggiunta e supplimento all'istoria degli Uscocchi, trattato di pace et accommodamento*, Gaetano i Luisa Cozzi, Bari, 1965, 93.

¹² Š. LJUBIĆ, *Prilozi...*, 16 (Dominisov nastup pred kolegijem u Mlecima, 12. 6. 1601.). Ljubić je naveo pogrešan datum (12. 7. !).

¹³ Vidi J. TURČINOVIĆ i I. SUPEK u *Encyclopaedia moderna*.

Unatoč tomu što je suvremena svjetska zajednica zakazala u politici prema našim prostorima zbog nepoznavanja prilika, zbog nedostatka "političke mašte" i jasnih ideja vodilja, imamo baštinu političke misli koja zaslužuje da je se sjetimo za naš put u budućnost. Toj je baštini pridonio i Dominis. Od njega možemo učiti kako ćemo uspjeti u hodu na žici između načela miroljubivog rješavanja sukoba i štetnog oklijevanja u trenucima kad realna politika zahtijeva spremnost i na oružanu obranu. Dominis nas uči kako moramo jasno formulirati interese, kako za nas, tako i za druge, a da ne dospijemo u sukob s drugima.

Dominis je očito bio svjestan da je teritorij na kojem je on vršio biskupsku i pastirsku vlast, izložen trajnoj opasnosti i zbog toga što je nedostajala učinkovita briga i sustavna politika vladara, nadvojvode Donje Austrije i rimskog cara. Rodom iz grada drevne urbane tradicije iza koje je stajala i nepobitna mletačka politička volja, ideja vodilja i odlučnost provoditi je - Dominis je očito imao na pameti to naslijeđe svoga podrijetla: osigurati mu ponovni procvat trgovine, poletni robni promet i posredničko mjesto između kopna i mora, izboriti mu pravo značenje lučkog grada.¹⁴ Stoga je Dominis u svom pristupu prema iseljavanju uskoka iz primorskih gradova vodio računa o posljedicama za fizionomiju i funkcioniranje tih gradova kao lučkih i gospodarskih središta, i razvijenog sustava međuljudskih odnosa, iz kojeg bi bilo teško izdvojiti nevine i krivce. Njegov se odnos prema gradu njegova djelovanja razlikuje od onoga drugih posredovatelja koji su (podjednako Dvorsko vijeće u Grazu i u Beču/Pragu) primorske gradove samo vidjeli kao utvrde i brane, ili prilaz moru - dakle isključivo prema njihovoj funkciji. Ništa ne govori u prilog tomu da su papinski, mletački i drugi diplomati ili dvorski savjetnici bili svjesni kako su ti gradovi, osim što su funkcionirali u sustavu utvrđene granice, bila i drevna središta urbanoga kulturnog i gospodarskog života. O potrebama stanovništva tih gradova očito se nije razmišljalo u dvorskim vijećima, još manje u Veneciji; ali i papa Kliment zanimao se za ove krajeve kad se pokazalo da oni remete odnose između potencijalnih članova sveeuropskoga antiturskog saveza.

U tom shvaćanju svoje dužnosti posrednika Dominis možda već očituje zametke svojih kasnijih teoloških stavova kakvi su došli do izražaja u jurisdikcijskom sukobu između Venecije i Sv. Stolice. Načelno se radi o tome da se i crkveni dužnosnik mora otvoriti povijesnim tijekovima i konkretnoj stvarnosti i u njoj pronaći nadahnuće za svoje djelovanje.

---

¹⁴ Š. LJUBIĆ, *Prilozi...*, 16 (Dominisov nastup pred kolegijem u Mlecima, 12. 6. 1601.).

"Otvorenje prema svijetu", "teologija koja počinje od realnosti"¹⁵ - tako bi se mogao opisati okvir Dominisove ideje vodilje u toj posredničkoj misiji. On se njoj predao uz oklijevanje i rezignaciju zbog protuudaraca i neuspjeha: papina politika koju je zastupao papinski posebni izaslanik Flaminio Delfino,¹⁶ značila je udarac u Dominisova leđa jer je Delfinijev prijedlog bio strogo na liniji onoga što je Mletačka Republika nepokolebljivo zahtijevala od druge strane. Memorijal Državnog tajnika Sv. Stolice predložio je preseljenje svih uskoka s mora na kopno, a za posadu redovite vojnike. Za njihovo plaćanje valja osnovati poseban fond. Osim toga tražio je i oduzimanje brodovlja Senjanima.

Dominis u Pragu nije ni dobio pristup caru. Za njegove odsutnosti iz Senja uskoci su skrivili niz teških napadaja na mletačke podanike,¹⁷ izazvavši time osvetničke pohode mletačkog providura.¹⁸ Pred kolegijem u Veneciji, kamo je stigao nakon uzaludne posjete Pragu i Grazu, u lipnju 1600., Dominis je izjavio da bi se radije odrekao biskupskog dostojanstva nego posredovao za takve razuzdane ljude, malo odane Bogu.¹⁹ Razočaranje ili "odvratnost i prezrenje" prema pastvi:²⁰ neka bude dopušteno i Dominisu da klone suočavajući se sa stvarnošću u kojoj operativno dobre ideje nailaze na političko-diplomatsko okruženje koje sputava njihovo ostvarenje. Iskustvo nazočnosti zla u svijetu Dominis je stekao u susretu sa sredinom koja nije živjela ni u duhu evanđelja ni u duhu sekularnog morala. Taj sukob svojih planova i ambicija s ovozemaljsko-političkom (kasnije i crkvenom) stvarnošću, zametak kojeg bi mogla biti i ta njegova neuspjela posrednička misija, prožimat će Dominisov kasniji život "u sve širim koncentričnim krugovima, sve do smrti."²¹ Stanojević pak (koji se inače koleba u ocjeni

¹⁵ J. TURČINOVIĆ, nav. dj., 120.

¹⁶ Š. LJUBIĆ, nav. dj., isprava broj III, str. 3 - 30. 11. 1599; HORVAT, Carolus v., *Monumenta Historiam Uscochorum illustratia*, 32, izd. *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, Zagreb, 1910, 179, ispr. br. 278; 180 i slij., ispr. br. 279-281; 199, ispr. br. 295; Augustus THEINER, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium Historiam illustrantia*, fototip izdanja 1863-1875, Osnabrueck, 1968, 92; P. SARPI, nav. dj., 415.

¹⁷ HORVAT, *Monumenta*..., 32, 286, 293, 295, 307, 310, 311, 312 i slijd.; Grga NOVAK, *Commissiones et relationes Venetae, Monumenta spectantia*..., 49, br. 97.- IOeHKR/Cr.1600, fasc. br. 9: travanj 8, zapisn. 63 v; travanj 10, zap. 64 r; svibanj 80, zap. 99f, kolovoz 28, zap. 164 v.; P. SARPI, nav. dj., 416.

¹⁸ HORVAT, nav. dj., 293-298; G. NOVAK, nav. dj., 96.- IOeHKR/Cr. 1600, travanj 11, zap. 65 v, travanj 15, zap. 60 v; svibanj 80, zap. 99 v.

¹⁹ Š. LJUBIĆ, *Prilozi*..., dok. od 12. 6. 1600.

²⁰ Gligor STANOJEVIĆ, *Senjski uskoci*, Beograd, 1973, 187.

²¹ J. TURČINOVIĆ, nav. dj., 119.

Dominisove ličnosti) priklanja se sumnji da je Dominis "kabinet-političar" (?),²² koji je valjda politiku držao "športskim igralištem" ili "kovačnicom karijere". Ali nasuprot takvoj sumnji treba podsjetiti da se Dominis odvažio na poprište raznoraznih interesa kad se odazvao papinu nalogu zbog poslušnosti na koju je - to možemo pretpostaviti - bio obvezatan kao biskup. Ne može se Dominisu prigovarati da u svojoj posredničkoj misiji nije pokazivao osjećaj za pravo i pravednost i da je u tom smislu žrtvovao moral uspjehu svoje misije. Iako iz njegova pera nemamo svjedočenja o njegovima pobudama, posredovanje između dvaju vladara, a u korist kompromitirane skupine, dokazuje ipak da su pravednost i humanost bile odrednice njegova posredovanja. Iz najsvježijih iskustava današnje zapadne politike prema ratu na našim prostorima morali bismo znati cijeniti temeljito poznavanje geneze i biti sukoba. Bili smo svjedoci površnosti i nehata, uslijed kojeg su danas krivci pobjednici, a žrtve krive za neuspjeh mirovnih misija kad uporno traže svoje pravo na zadovoljštinu. Kao pravnik i čovjek očito nadaren izoštranim vidom za tuđe nedostatke, Dominis je nastojao razlikovati krivce, zavedene, nevine - ali političko ga je okruženje poučilo i spoznajom ovisnosti o interesima.

Dominis je u svojim izlaganjima (u *Memorijalu*) dokazao da je naučio lekciju: podrijetlo, školovanje i očiti osobni afinitet prema pravnim pitanjima osposobio je za "hermeneutiku interesa" kakva jasno proizlazi iz *Memorijala*. Usporedivši tekst *Memorijala* iz Praga s navodima svog govora pred kolegijem u Mlecima, moramo primijetiti različitost interesa kojima se morao voditi prema različitim sugovornicima. Dominisova misao upućuje nas na to da države i narodi svoju politiku vode na osnovu svojih interesa. Ali takva interesna politika ili "realpolitika" ne mora *eo ipso* značiti i "politiku moći" (ili još gore "politiku sile") - toj ružnoj i nepravednoj asocijaciji (J. W. Goethe: "Politisch Lied - ein garstig Lied...") moramo pripisati loš "image" politike u svijesti današnjeg građanina, napose apolitičnih intelektualaca. Njima usprkos treba braniti i politiku interesa zbog Dominisova primjera: vodeći računa o različitim i oprečnim interesima Venecije i cara, on je ipak ostao vjeran svojim dvjema temeljnim pobudama: osigurati taj dio svijeta protiv Turaka i postupati razborito, pravedno, racionalno, korisno, a što se tiče uskoka: prihvaćati njihovu stvarnu ulogu u kontekstu obrane, bez potcjenjivanja ali i bez pretjerivanja; postaviti ih na pravo mjesto, a ne trošiti njihovu snagu pogrešnim potezima. Tu je racionalnost Dominis unio u svoj

²² G. STANOJEVIĆ, nav. dj., 201.

program - a zbog nje treba žaliti neuspjeh te misije, to više što smo tijekom 20. stoljeća doživljavali posljedice ideologizirane politike odmazde, ponižavanja ili uništavanja protivnika. Nasuprot takvoj politici, intuicija i iskustva pomažu diplomatu proniknuti u psihologiju i interese svojih sugovornika i protivnika. Te sposobnosti nisu u suprotnosti s politikom trezvenosti i otvorenosti ukoliko je posrijedi politika poštivanja i usklađivanja interesa. Nesreća je Dominisova što je morao posredovati između vladara, diplomata i državnika, koji svaki prema svakome postavljaju zahtjeve kakve oni sami nisu bili spremni ispuniti prema drugoj strani. Dominis je i sam spoznao da se pregovara radi pregovaranja i odugovlačenja: sumnju u tu pobudu carskih savjetnika Dominis je otvoreno izrazio već u samome Pragu²³ i u Veneciji.²⁴ Dominis je, međutim, utvrdio da su mletački zahtjevi takvi da ih je car morao držati neprihvatljivima.²⁵

Uspomena na Dominisa u samome Senju vjerojatno je najviše opterećena i okaljana zbog nejasna Dominisova odnosa prema teroru što ga je carski komesar Josip Rabatta provodio u Senju u cilju kažnjavanja okrivljenih uskoka i njihova izгона iz grada. Ali upravo taj se odnos zbog pomanjkanja izvora ne može do kraja razjasniti. Dominis je kao biskup Rabattu uveo u grad; potvrde o tome da se Dominis ikada izjasnio u prilog Rabattinim potezima ili da je pokušavao stati u obranu stanovništva protiv carskog komesara nisu mi bile na raspolaganju.

Potvrđeno je, međutim, da je Dominis održavao dobar i otvoren odnos prema mletačkom providuru Filippu Pasqualigu.²⁶ Njega Dominis opetovano uvjerava u potrebu da se ukloni blokada (koju je providur Almor Tiepolo uveo protiv primorskih gradova godine 1592. baš zbog uskočkog gusarstva),²⁷ i da se oslobode nadvojvodini podanici-taoci, odnosno brodolomci. Mletački je providur redovito odgovarao na pisma ljubaznim riječima, ali oglašujući se na te zamolnice tvrdom upornošću.

Dominisova povezanost s carskim kapetanom, koja je nedostavno dokumentirana, te s mletačkim dužnosnikom, bila je dovoljna Stanojeviću da ga proglasi "zlim duhom Rabatte"²⁸ i drži suodgovornim za svu surovost

²³ HORVAT, *Monumenta...*, 32, dok. broj 349, 340; Š. LJUBIĆ, *Prilozi...*, dok. IX, 30. 12. 1600, X, 9. 1. 1601, XI, 14. 1. 1600; XIII, 16. 1. 1601, XXII, 12. 6. 1601.

²⁴ Š. LJUBIĆ, govor u Mlecima, dok. broj XXII, 12. 6. 1600, 16.

²⁵ *Ibid.*, dok. broj XXVII od 6. 8. 1601, i 15. 10. 1601, dok. broj XXVIII od 15. 10. 1601.

²⁶ Opsežno dopisivanje v. Š. LJUBIĆ, *Prilozi...*, dok. IX i slij., 29 i slij. za godinu 1601.

²⁷ Š. LJUBIĆ, *Prilozi...*, dok. broj X od 9. 1. 1601., XIV, 14. 2. 1601; KRAVJANSZKY, *Il Processo degli Uscocchi*, u Archivio Veneto, serie V, vol. V, Venezia, 1929, 243. ff.

²⁸ G. STANOJEVIĆ, nav. dj., 204.

kojom je carski komesar Rabatta vodio borbu protiv cijelog gradića. Uporište u tom uvjerenju Stanojević je pronašao u činjenici da je Dominis bio obaviješten da su mu Senjani radili o glavi. Napustivši Senj, svoju biskupiju i pastvu, te konačno i svoju misiju,²⁹ Dominis je svakako priznao promašenost svojih dosadašnjih nastojanja.

Dominis je godine 1602. izabran za splitskog nadbiskupa. 10 godina ostao je na toj dužnosti, a neprilike zbog njegova sudjelovanja u jurisdikcijskom sukobu između Sv. Stolice i Mletačke Republike množile su se (za što on, prema Turčinovićevoj ocjeni, nije baš bio nedužan).³⁰ Postao je jednim od reformatora Katoličke crkve, a da se nije uspio postaviti uz bok velikih i čuvenih reformatora poput Kalvina i Luthera. Ono što je od sebe dao kao izvoran doprinos obnovi Katoličke crkve, pomutio je - po današnjoj ocjeni³¹ - svojom neumjerenošću i rigidnošću. Ako treba mjeriti njegov doprinos kao posrednika, mora se primijetiti kako je brzo došao do zaključka da njegova misija ne može uspjeti. To svakako govori u prilog njegovoj oštromnosti i dobru poznavanju odnosa moći, ali ne i njegovoj ustrajnosti, što mu je zamjerio Stanojević.³² Na žalost, Dominis je time svijetu dao signal da je "pošteno posredovanje" (u Bismarckovu smislu) u diplomatskoj igri naivnost i zato promašena stvar.

Je li Dominis za nas, ne samo zbog predmeta svoga posredovanja nego i zbog neuspjeha svoje misije, veliki duh, ali ipak "nesuvremenik"? Je li osvrtna na njega ništa više od prizivanja sjene prošlosti? Potvrđuje li se ponovno da "povjesničari žive u nekropolama" (Carlyle)? Uistinu - Dominis je, ne što se tiče njegove teološke misli,³³ jedan u nizu neuspješnih posrednika u "uskočkom pitanju". Pobude njegova zalaganja nisu bile ideologije niti moral, "political correctness", ili pak ljudsko dostojanstvo, prava slobode,³⁴ nego podrijetlo iz sredine gdje je vladao "raison d'état". Ali mi, koji smo postali svjedocima kako su se u roku od 5 godina moglo iznevjeriti i obezvrijediti upravo te osnovne ljudske potrebe i međunarodni konsenzus o načelu njihove zaštite, mogli bismo više cijeniti tu njegovu udaljenost od politike utemeljene samo na moralu. Time on ne poručuje da je moral u

²⁹ Š. LJUBIĆ, *Prilozi...*, 43, 64.

³⁰ J. TURČINOVIĆ, nav. dj., 120.

³¹ J. TURČINOVIĆ, nav. dj., 122.

³² G. STANOJEVIĆ, nav. dj., 197.

³³ J. TURČINOVIĆ, nav. dj., 121 i slij. - Dominis je još uvijek nazočan u teologiji i zapravo ga treba tek otkriti za nju.

³⁴ Te vrijednosti G. Stanojević pridodaje "uskočkoj borbi" protiv Osmanlija i Venecije (G. STANOJEVIĆ nav. dj., uvod).

politici štetan, nego da se moral mora ozakoniti i preoblikovati u pravno obvezatna načela.

Nakon naših mnogobrojnih razočaranja s "moralom u politici" Hrvati bi se danas morali osvrnuti na svoju prošlost i pronaći u njoj raznolikost mogućnosti kako rješavati sukobe između susjednih država. Ne preporučuje se to radi "prekrajnja" prošlosti prema aktualnim potrebama ili da bi se sadašnje iluzije potvrđivale prošlošću. Iako je Dominisova posrednička misija trajala jedva godinu dana, dakle u njegovu životu predstavlja tek epizodu, iz nje se dadu izvući pouke i ideje vodilje za odgovornu politiku, napose vanjsku politiku: potreba trezvene procjene mogućeg i nemogućeg i značenje strpljenja i intuicije kao vrline političkog djelovanja.

Učit ćemo i to da je moral u politici poštivanje vlastitih interesa podjednako kao i tuđih, i iz toga izvući zaključak da interese ne treba skrivati, nego njihovu važnost kao političku ideju vodilju utemeljiti na zakonu.

MARK'ANTON DE DOMINIS - LERNEN AUS SEINEM LEBEN?

Z u s a m m e n f a s s u n g

Mark'Anton de Dominis wurde in seiner Funktionalis bischoefflicher Administrator von Senj (1596-1602) von Papst Klemens VIII. um Vermittlung zwischen Venedig und dem Hause Oesterreich beauftragt. Mark'Anton de Dominis kam mit diesem Auftrag im November 1599 nach Prag, wo er - hingehalten vom Kaiserlichen Hofrat - Kontakte auch mit dem zweiten paepstlichen Vermittler, Flaminio Delfino, sowie mit dem venezianischen Nuntius Petro Duodo pflog. Die Vorstellungen De Dominis (niedergelegt in einem "Memorial") zeigen uns, dass Dominis die Kunst des Diplomaten beherrschte und seine Argumentation auf die gegensaeztlichen, unvereinbaren Ansichten der beiden Konfliktparteien in der Uskokenfrage hin angelegt hatte. Dominis Verhandlungsfuehrung beweist ueberhaupt, dass Dominis von der Legitimitaet der Interessen in der Politik ausging, statt an moralische Grundsaeetze zu appellieren. Er zeigt uns, dass wir anhand von rationalen Kalkuelen die Einsicht der Verhandlungspartner wirksamer ansprechen und Rationalitaet als akzeptablen Wert zur Loesung von Konflikten ins Spiel bringen sollten. Wir Heutigen, die wir in nur 5 Jahren die rasche Entwertung von Moral (am Beispiel von "Menschenrechten") erleben mussten, koennten die Rueckbesinnung auf De Dominis und seinen Zugang zu Fragen politischen Engagements als Lehren fuer die Gegenwart nehmen, nicht als Totenbeschwoerung. Vor allem sollten wir Politik, wie er als Theologe, als einen der moeglichen Orte menschlicher Bewahrung betrachten - dies den auf ihre politische Apstinez stolzen Intellektuellen zum Bedenken! Politik als die Verankerung moralischer Werte im Recht, damit die Erhebung zur Verbindlichkeit, bliebe jene Folge, die Dominis nicht gezogen hat, die uns aber als Fortschreibung seiner Ideen naeheliegt.